

BIBLICUM ŚLĄSKIE

II EDYCJA

Wykład 1 –Ewangelia według Mateusza – autor, adresaci, miejsce i czas postania

Ewangelię Mateusza w tradycji Kościoła zwykło określać się „pierwszą Ewangelią”, a to z tego powodu, że w wielu manuskryptach, będących odpisami tekstu, wersja Mateusza pojawia się na pierwszym miejscu. W pierwotnym Kościele uważano, że jest ona najbardziej usystematyzowaną i kompletną katechezą o życiu i czynach Jezusa z Nazaretu. Ponadto, co uwydatniał jej tytuł, miała posiadać pochodzenie apostołskie. Z tego powodu w starożytnych wspólnotach tekst Mateusza był najczęściej wykorzystywanym utworem spośród wszystkich wersji Ewangelii. Do niego bardzo często sięgali również Ojcowie Kościoła uzasadniając wiarę chrześcijańską.

1. Autor

Najstarszym świadectwem odnoszącym się wprost do autorstwa Ewangelii Mateusza jest opinia biskupa Hierapolis, Papiasza, przytaczana przez Euzebiusza z Cezarei. Biskup Papiasz twierdził, że „Mateusz napisał logia Pana w hebrajskim dialekcie, każdy zaś tłumaczył je jak potrafił”.

Dokładnie nie wiadomo czy wersja Ewangelii, o której pisał Papiasz, była tożsama z dzisiejszym tekstem kanonicznym. Istnieje bowiem dyskusja co do procesu jego powstawania, a co się z tym wiąże, także autorstwa utworu.

Święty Mateusz, któremu powszechnie przypisuje się pracę nad dziełem podpisanym jego imieniem, najprawdopodobniej stoi jedynie za pierwotnym kształtem tekstu. Starożytna tradycja przypisywała mu autorstwo Ewangelii z racji czysto praktycznych. Mateusz był bowiem osobą dobrze znaną, a na dodatek cieszącą się dużym autorytetem. Dzięki temu oddziaływanie utworu na odbiorców było o wiele większe. Imię Mateusza można bowiem znaleźć we wszystkich ewangelicznych spisach apostołów. Zanim został włączony do grona uczniów Jezusa był celnikiem i nosił imię Lewi. Spotkanie z Mistrzem z Nazaretu całkowicie odmieniło jego życie. W jednej chwili – co zgodnie relacjonują trzej synoptycy (Mk 2,14; Łk 5,27; Mt 9,9) – pozostawił za sobą dotychczasowe życie i poszedł za Jezusem. Osobista znajomość Jezusa, jak również obecność Mateusza w kluczowych momentach życia Mistrza, znacznie zwiększały siłę oddziaływania tekstu na jego odbiorców.

Według propozycji, którą w ostatnich latach zaprezentował ks. prof. Antoni Paciorek, powstanie całościowego projektu Ewangelii Mateusza ewoluowało w czasie. Pierwotna wersja tekstu miała być krótsza i mniej usystematyzowana. W jej skład wchodziły opisy mów i czynów Jezusa. Ten starożytny zbiór, spisany w języku hebrajskim lub aramejskim, powstał na potrzeby misjonarzy głoszących Ewangelię zwłaszcza w środowisku judaistycznym. Dalsze okoliczności, wśród których można wskazać coraz głębszy konflikt judeochrześcijan z Synagogą, problem określenia natury misji wśród pogan, ale również słabnący zapal wyznawców Chrystusa, sprawiły, że trzeba było przedstawić jasne stanowisko odnoszące się do zaistniałych uwarunkowań i procesów. W taki sposób bliżej nieznanemu judeochrześcijanin, prawdopodobnie wywodzący się z grona uczniów apostoła Mateusza, podjął się zadania skomponowania jednolitego utworu. Autor ten najprawdopodobniej sam był katechistą we wspólnocie. Świadczy o tym kunszt teologiczny i literacki: umiejętne korzystanie z Biblii hebrajskiej oraz przemyślana kompozycja całego dzieła, jak również mniejszych jednostek, a wśród nich pouczeń etycznych w tzw. „Kazaniu na górze”. Ostateczna wersja Ewangelii została jednak spisana w języku greckim, którym prawdopodobnie na co dzień posługiwał się judeochrześcijański redaktor. Dlaczego język grecki? Odpowiedź na to pytanie jest związana z miejscem redagowania utworu.

2. Adresaci i środowisko powstania Ewangelii Mateusza

W teologii biblijnej bardzo często można spotkać wyrażenie techniczne „Sitz im Leben”. Ogólnie oznacza ono kontekst społeczno-kulturowy powstania jakiegoś dzieła, bez określenia którego interpretacja utworu może być zupełnie niejasna dla współczesnego odbiorcy. Precyzyjny opis okoliczności, w których kształtowały się poszczególne jednostki literackie Ewangelii, jak również sporządzenie charakterystyki wspólnot przechowujących tradycje ustne, a później spisane, jest niesłychanie istotne dla prezentacji teologii dzieła.

W odniesieniu do wersji Mateusza wśród współczesnych uczonych panuje zgoda co do zagadnienia miejsca ostatecznej redakcji utworu. Uważa się, że była to Syria, a ściślej rzecz biorąc Antiochia lub Damaszek. Za tym regionem przemawiałby język grecki, w którym dotarła do nas ostateczna redakcja Ewangelii, bowiem na terenie Syrii nie posługiwano się językiem aramejskim, ale właśnie językiem greckim.

Istnieją jeszcze inne przesłanki wskazujące na to, że adresatami, dla których Mateusz komponuje usystematyzowany „podręcznik” katechetyczny, są judeochrześcijanie w Syrii. W czasie wojny żydowskiej, zakończonej w 70. roku spaleniem świątyni jerozolimskiej, wielu

wyznawców Jezusa, oskarżanych o kolaborowanie z Rzymem, schroniło się poza Palestyną, m. in. na terenie Syrii. Wspólnoty te do tego stopnia odczuwały prześladowanie ze strony przedstawicieli judaizmu, że właściwie żyły już poza Synagogą. Taką sytuację odzwierciedla polemika Jezusa z przedstawicielami Izraela, przytaczana wielokrotnie przez Mateusza. Wspólnoty judeochrześcijańskie, egzystujące w tak skomplikowanych okolicznościach, musiały zmierzyć się z pytaniem o sens wiary w mesjańskie posłannictwo Mistrza z Nazaretu, a w związku z tym odnaleźć nową tożsamość. W związku z wyczerpaniem się misji wśród Żydów coraz wyraźniej zarysowywała się perspektywa ewangelizacji innych narodów. Wspólnota Mateusza zaczęła rozumieć, że nadszedł czas, by połączyć się z Kościołem wywodzącym się z pogan. W realiach ostrego konfliktu z judaizmem wygasła już bowiem perspektywa zgodnej koegzystencji Synagogi i judeochrześcijaństwa. Wspólnota Mateusza zrozumiała, że choć historia i tradycja Izraela może stać się „nauczycielką wiary” również dla etnochrześcijan (chrześcijanie wywodzący się z pogaństwa), to jednak istnieje konieczność otwarcia się na nowe okoliczności i wyzwania. Ten czynnik pozwalał ze spokojem redagować grecki tekst o życiu i dziele Jezusa z Nazaretu, nadając Jego nauce nową perspektywę interpretacyjną.

3. Czas powstania Ewangelii Mateusza

Istnieje wiele teorii odnośnie do czasu ostatecznej redakcji dzieła Mateusza. Większość uczonych wskazuje, że utwór powstał już po zburzeniu świątyni jerozolimskiej w 70 roku, ale z pewnością jeszcze w pierwszym wieku. Górną granicę weryfikuje świadectwo Ignacego, biskupa Antiochii, który ok. 100 r. po Chr. w swoich listach wiele razy przytacza treści znane z Ewangelii Mateusza. W związku z tym czas redakcji utworu przesuwają się nieco dalej. Wielu egzegetów wskazuje, że był to okres obradowania tzw. synodu w Jabne (80-90 r. po Chr.), gdy doszło do definitywnego zerwania relacji oficjalnego judaizmu z chrześcijaństwem. Zgodnie z tą koncepcją Ewangelia Mateusza stanowiłaby odpowiedź na separatystyczne postanowienia uczonych żydowskich.

Wiele miejsca w opracowaniach poświęca się analizie danych pozwalających umiejscowić czas redakcji Mt po zakończeniu rewolucji żydowskiej, która w latach 66-70 po Chr. wstrząsnęła Izraelitami. Na szczególną uwagę zasługuje przypowieść o zaproszonych na ucztę weselną syna królewskiego (Mt 22,1-14), w której Mateusz prezentuje wersję odmienną od Łukasza (przyjmuje się, że Łukaszowa wersja Ewangelii jest starsza od Mateusza), szczególnie w opisie kary, która spada na miasto lekceważące zaproszenie króla:

Mt 22,7	Na to król uniósł się gniewem. Posłał swe wojska i kazał wytracić owych zabójców, a <u>miasto spalić</u> .
Łk 14,24	Albowiem powiadam wam: Żaden z owych ludzi, którzy byli zaproszeni, nie skosztuje mojej uczy.

W wersji Łukasza widać, że brakuje wzmianki o losach miasta. Ten fakt pozwala wyciągnąć wniosek, że dodatek Mateusza stanowi aluzję do zburzenia świątyni jerozolimskiej podczas nieudanego powstania żydowskiego. Ogólnie przyjmowane zależności Mateusza od Marka (powszechnie uznaje się, że kompozycja Marka jest najstarszą wersją Ewangelii) nie pozwalają przesunąć daty powstania Mt na lata przed 70 r. po Chr. Stąd najbardziej prawdopodobnym czasem ostatecznej redakcji utworu Mateusza jest okres trwania tzw. synodu w Jabne, tj. 80-90 po Chr.

Zakończenie

Proces powstawania poszczególnych wersji Ewangelii jest skomplikowany i rozciągnięty w czasie. Jego przebieg można zaprezentować w schematyczny sposób:

- I. Wydarzenie – życie i słowa Jezusa Chrystusa jako źródło Ewangelii;
- II. Świadkowie wydarzeń – przepowiadanie Ewangelii w Kościele popaschalnym;
- III. Spisanie – etap redakcji Ewangelii.

Odnalezienie jak największej ilości danych, które pozwalałyby popatrzeć w szerszej perspektywie na okoliczności formowania się finalnej wersji tekstu, stanowi niezwykle istotne zadanie podczas prowadzenia badań egzegetycznych. Okoliczności te stanowią bowiem „normę egzegetyczną” (coś w rodzaju klucza interpretacyjnego) i pozwalają na odkrycie głębokiej teologii tak całych kompozycji, jak i wyodrębnionych z nich małych jednostek literackich. Warto przy tym pamiętać, że Ewangelie są nie tyle podręcznikami moralności chrześcijańskiej, co raczej księgami odsłaniającymi tajemnicę Boga i Jego królestwa. Z tego powodu treść, która wykracza poza wskazówki etyczne i prowadzi do poznania Prawdy, stanowi najistotniejszą „zawartość” dzieł skomponowanych przez czterech ewangelistów. Ta treść jest jednak bardzo często ukryta pod warstwą literacką utworu, której z kolei nie da się w pełni zrozumieć bez poznania *Sitz im Leben*, to znaczy bez umiejscowienia dzieła w przestrzeni i czasie.